

Posedlý, nebo poslaný?

Posedlost a exorcismy ve čtvrtém evangeliu*

Dominik Opatrný

I nejkritičtější badatel, pokud není předem zaujatý, snad může souhlasit s tvrzením, že o Ježíšovi z Nazareta víme s jistotou nejméně tři věci: kázal v podobenstvích, dělal činy, které jeho současníci považovali za zázraky, a byl popraven v Jeruzalémě za římského prefekta Pontia Piláta.

Jsou-li ale pro dnešního člověka zázraky ožehavým tématem, pak o exorcismech jakožto jejich zvláštním poddruhu to platí dvojnásob. A přestože křesťanství přispělo významnou měrou k demytologizaci obrazu světa, musíme uznat, že vymítání zlého ducha hrálo v Ježíšově působení významnou úlohu. Tedy alespoň můžeme-li věřit třem tzv. synoptickým evangeliím podle Matouše, Marka a Lukáše. Jan se o exorcismech překvapivě nezmiňuje vůbec.

Tak ostrý kontrast mezi dvěma nejdůležitějšími tradicemi o Ježíšově životě je nadmíru zarážející a vyvolává dvě základní otázky: Jak je možné, že se nám dochovaly tradice, podle nichž byly exorcismy pro Ježíše charakteristické, a vedle nich takové, které o exorcismech mlčí? A druhá otázka: Jaký byl postoj janovských křesťanů k exorcismům a k problému působení zla ve světě? Na tyto otázky se pokusím odpovědět v předložené studii, nakolik mi to její krátký rozsah umožní.

1. KAM SE PODĚLY EXORCISMY?

Začněme pátráním po zmizelých exorcismech. Pro začátek se jeví jako užitečné stanovit čtyři pracovní hypotézy: (1) Ježíš žádné exorcismy nedělal, (2) Jan je vyřadil coby nevěrohodné, (3) nešťastnou náhodou se do evangelia nedostaly a nebo (4) je Jan sice znal a nezpochybňoval, ale z nějakého zvláštního důvodu o nich psát nechtěl. Účelem této kapitoly je nejen předložené možnosti prověřit a vyloučit slepé uličky, ale také na

* Studie byla připravena za finanční podpory Grantové agentury České republiky prostřednictvím grantu *Historie a interpretace Bible*, č. P401/12/G168.

nich ukázat stav janovského bádání a naznačit souvislosti, které pomohou zodpovědět druhou v úvodu položenou otázku.¹

(1) Skeptik by snad smetl problém ze stolu s tím, že Ježíš nic takového, jako je vyhánění zlých duchů, nikdy nedělal.² Zprávy o exorcismech jsou jen pověsti, které si vymyslel evangelista Marek, a od něj je přebrali Matouš s Lukášem. Připustíme-li, že Janovo evangelium i přes pozdní datum dokončení uchovává některé velmi staré tradice, pak může obraz Ježíše ne-exorcisty odpovídat tomu, jak historický Ježíš mezi lidmi skutečně působil.

Při bližším zkoumání ale takové řešení neobstojí. Vyhánění zlých duchů se totiž objevuje ve více na sobě nezávislých tradicích. Tematiku exorcismů najdeme nejen v příbězích, ale také v Ježíšových podobnostvích (Mk 3,23–27par) a výrocích (Mk 6,7.13). Matouš s Lukášem sice přebírali líčení zázraků od Marka, ale evidentně o vyhánění zlých duchů věděli i z jiných zdrojů. Například Lukáš zaznamenal na Markovi nezávislou tradici, podle které Ježíš vyhnal z Marie Magdalény sedm zlých duchů (Lk 8,2). To by si sotva vymyslel jen na základě Markových kusých poznámek o přítomnosti této ženy u Ježíšova kříže a prázdného hrobu.³

(2) Alternativní verze předpokládá, že Ježíš sice exorcismy prováděl, ale Jan na duchy nevěřil, a proto tyto příběhy zamlčel.⁴ Hodnověrnost této hypotézy významně stoupne, budeme-li předpokládat, že autor

¹ Všeobecně se předpokládá, že Janovo evangelium, tak jak je známe, je výsledkem dlouhého procesu tradování a redakční práce. Srov. např. pět stadií vývoje předložených v Raymond E. Brown, *The Gospel According to John I–XII: A New Translation With Introduction and Commentary*, The Anchor Bible 29, New York: Doubleday, 1966, s. XXXIV–XXXIX. Tyto teorie ale nejsou relevantní pro diskusi o exorcismech a zbytečně by ji komplikovaly. Pokud tedy mluvím o Janovi, myslím tím všechny relevantní autory i redaktory evangelia, protože v této záležitosti mezi nimi neexistuje rozdíl.

² Tato možnost může být přitažlivá zejména pro křesťany formované přírodními vědami.

³ V dnešních vydáních bible sice najdeme stejné tvrzení i u Marka, ale až na konci evangelia, v tzv. delším závěru, který byl k evangeliu dodatečně připojen a v nejstarších rukopisech (Sinajský, Vatikánský) chybí. Dalším příkladem logia zachovaného u Lukáše je Ježíšova odpověď farizeům, kteří ho varovali před Herodem: „Jděte a vyřídte té lišce: Hle, já vyháním demony a uzdravuji dnes i zítra, a třetího dne dojdou svého cíle“ (Lk 13,32).

⁴ Podle jiné varianty tohoto názoru Ježíš sice exorcismy prováděl, ale jen v Galileji, takže o nich autor čtvrtého evangelia žijící v Jeruzalémě neslyšel. To by ale znamenalo, že spolu mladé církve vzájemně nekomunikovaly, což vůbec neodpovídá tomu, co o raném křesťanství víme ze Skutků apoštolů a z novozákonních listů; pro bližší rozbor argumentu srov. Eric PLUMER, „The Absence of Exorcisms in the Fourth Gospel,“ *Biblica* 78 (1997): 350–368, zde 350–351.

čtvrtého evangelia původně patřil k saduceům. Jan totiž ve verši 18,15 říká o milovaném učedníkovi (snad autorovi evangelia), že se znal s veleknězem a že měl proto přístup do jeho domu. Přitom podle Lukáše byli saduceové stoupenci velekněží (Sk 5,17). Právě o těchto Saducejích se v Novém zákoně (Mk 12,18par; Sk 23,6–8), u Josepha Flavie i v jiných židovských pramenech zachovala tradice, že nevěřili ve vzkříšení ani v anděly a jiné duchy.⁵

I když ponecháme stranou politováníhodnou skutečnost, že toho o historických saducejích mnoho nevíme, přesto je takový argument neudržitelný už proto, že je v rozporu s jinými částmi Janova evangelia.⁶ Dočteme se v něm o vzkříšení (Lazara, Ježíše i všech věřících), vystupují v něm andělé (kromě vzkříšení srov. také Ježíšovo slovo k Natanaelovi v 1,51), a když je janovský Ježíš osočen z posedlosti (viz dále), nereaguje nejjednodušším možným způsobem, totiž popřením existence tohoto fenoménu. Kromě toho evangelista výslovně říká o Jidášovi, že do něj vstoupil satan (Jan 13,27). I když tedy Jan zůstává při popisu mimopřirozených jevů v leččems střízlivější než synoptici, andělům ani působení zlých duchů se v zásadě nevyhýbá.

(3) Je to tedy jen náhoda, že se do omezeného výběru osmi zázraků nedostal žádný spojený s exorcismem?⁷ Byla by to podivná náhoda, vezmeme-li v úvahu, že Ježíš přišel podle Jana na svět právě proto, aby přemohl mocnosti zla. Kromě samotných exorcismů ale evangelista vynechává i všechny Ježíšovy výroky a podobenství, kterými toto své jednání vysvětluje. I když zaznamenal obvinění, že má Ježíš v sobě zlého ducha, zasadil je do jiného kontextu: už mu tento duch nepomáhá s uzdravujícími exorcismy, jako to tvrdí zákoníci u synoptiků,⁸ ale

⁵ Pro konkrétní odkazy srov. Gary G. PORTON, „Sadducees,” in *Anchor Bible Dictionary* 5, s. 892–894.

⁶ Jednak se nedochovaly žádné vlastní saducejské texty, ale jen zprávy od jejich odpůrců, jednak má část materiálu obsaženého v Talmudu spornou vypovídací hodnotu, protože se snad původně týkal jiných skupin. Srov. PORTON, „Sadducees,” s. 892–894.

⁷ Tak se domníval např. roku 1902 William Menzies ALEXANDER, *Demonic Possession in the New Testament*, Whitefish, Montana: Kessinger Publishing, 2010, 252–253.

⁸ Markova zpráva obsahuje vlastně dvě obvinění, které zde evidentně patří k sobě: z posedlosti a ze spolčení se satanem za účelem konání zázraků (exorcismů). Matouš s Lukášem první obvinění vynechávají. Sotva to ovšem může být proto, že je pro ně představa posedlého Ježíše nepřijatelná, protože nepřijatelné je pro křesťany i druhé obvinění (pace Graham H. TWELFREE, *Jesus the Exorcist: A Contribution to the Study of the Historical Jesus*, Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers, 2011, s. 199). Oba evangelisté spíš zjednodušují Markovo lehce nesouvislé vyjadřování a soustřeďují se na ten bod obžaloby, který bude Ježíš vyvracet.

má Ježíše podle jeho odpůrců učit falešnému prorokování (Jan 8,48–53 a 10,20).⁹ Zdá se tedy, že exorcismy patří do kategorie „janovských vynechávek“, stejně jako Ježíšův křest, pokušení na poušti, proměnění na hoře nebo modlitba v Getsemanské zahradě.¹⁰

(4) Jestliže tedy Jan o Ježíšově exorcistickém působení věděl, a přesto je úmyslně zamlčel, musel k tomu mít závažný důvod.¹¹ Bohužel se ho už nemůžeme zeptat, proč to udělal. Kdyby to ale bylo možné, myslím, že by nám odpověděl zhruba toto: „Ježíš sice vyháněl zlé duchy a činil mnohá jiná znamení, ale některá jsou jen obtížně vyložitelná a lidé je překrucují. Proto jsem vybral jen taková znamení, z nichž poznáte, že Ježíš je Syn Boží poslaný na svět, že je očekávaný mesiáš, nový Mojžíš, světlo slepých, vzkříšení mrtvých.“ V další kapitole se tedy pokusím ukázat, proč se exorcismy do Janovy verze Ježíšova příběhu nehodily.

2. PŮSOBENÍ ZLA VE SVĚTĚ

Než se ponoříme do janovské teologie, je potřeba připomenout jedno pravidlo, které se týká celého Nového zákona: Řešení otázky zla není

⁹ Označení „Samařan“ zde znamená zřejmě nejen „heretik“, ale také falešný prorok, protože Židé považovali samařské proroky za posedlé. Srov. např. Francis J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, Sacra pagina 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 308. Ježíš na obvinění reaguje u Marka v duchu futurální eschatologie výrokem o neopustitelnosti rouhání proti Duchu svatému, u Jana v duchu přítomné eschatologie naopak obviňuje své odpůrce, že jsou děti satanovy. Srov. PLUMER, „The Absence of Exorcisms in the Fourth Gospel,“ s. 359–360.

¹⁰ Evangelista Jan sice popisuje Ježíšovo setkání s Janem Křtitelem, při kterém na Ježíše sestoupil Duch, ale o samotném křtu mlčí (Jan 1,29–34). Pokušení na poušti vynechává úplně a Ježíšovu úzkostnou modlitbu, kterou synoptikové zahrnuli do scény zatčení v Getsemanské zahradě, uvádí na konci jeho veřejného působení ještě před poslední večeří (12,27–28). V posledním případě Janova verze zřejmě odpovídá více historické skutečnosti. Nikdo totiž Ježíše neslyšel ani při pokušení na poušti, ani při modlitbě v Getsemanech, a proto tyto perikopy musí obsahovat pokušení a úzkosti, s nimiž se Ježíš světoval svým učedníkům průběžně.

¹¹ V této souvislosti je pozoruhodné, že právě Jan chtěl podle Mk 9,38 a Lk 9,49 bránit cizím lidem vyhánět demony v Ježíšově jménu. Uvážíme-li, že u synoptiků vystupují apoštolové s výjimkou Petra spíš do počtu než jako skutečné individuality, zdá se nápadné, že tu Jan promlouvá sám, místo aby stížnost přednášeli obecně učedníci. Markova komunita, pro niž byly exorcismy tak důležité, tak stála za vznikem nebo alespoň uchováním tradice kritické k apoštolu Janovi. Vnučuje se otázka: Je to doklad polemiky vůči Janovi a janovským křesťanům, kteří kritizovali exorcistickou praxi, a proto ji potlačili i ve vlastní verzi příběhu Ježíše z Nazareta? I kdyby ale tato hypotéza byla správná, neříká nám nic o důvodech jejich zdrženlivosti.

hlavním cílem křesťanského zjevení. Jinak řečeno, novozákonní autoři nezpracovávají tematiku zla nijak systematicky, ale vyjadřují se k ní jen natolik, nakolik je to potřebné pro pochopení radostné zvěsti o Ježíši Kristu. Proto i když se budeme věnovat Janovu pohledu na zlo ve světě, musíme vycházet z toho, jak tento evangelista chápal Ježíšovo poslání.

Jak známo, Janovo evangelium popisuje Ježíšovy zázraky a jeho působení ve světě pomocí jiných termínů než synoptikové. Zatímco Matouš, Marek a Lukáš chápou zázraky jako mocné činy, kterými se projevuje přicházející Boží království, Jan je nazývá znameními (sémeia). Smyslem těchto znamení je ukázat, kdo je Ježíš a v čem spočívá jeho poslání. Proto také Ježíš všechna znamení nejprve vysvětluje. Když proměnil vodu ve víno, máme pochopit, že je slíbeným mesiášem, s nímž začíná eschatologická hostina (kap. 2). Chůze po vodě jej zase ukazuje jako nového Mojžíše (kap. 6), uzdravení slepého od narození jako světlo slepých (kap. 9), vzkříšení Lazara jako vzkříšení a život (kap. 11). Naproti tomu exorcismus ze své podstaty není znamením, je dílčím projevem. Bylo by sice možné pochopit ho jako závdavek toho, co přijde, ale sám o sobě nedává vypravěči možnost představit Ježíše jako naplnění starozákonních očekávání. Už proto ne, že v hebrejské bibli žádné exorcismy nenajdeme.¹² Jenže Jan chce zaměřit naši pozornost ne na jednotlivosti v Ježíšově životě, ale na celkový smysl jeho působení, na jeho definitivní vítězství nad zlem ve světě.¹³

S touto změnou souvisí i rozdílný zájem o koncept „Božího království“. Pro synoptiky je to klíčový obrat, vyjadřující nové uspořádání, které s Ježíšem přichází do našeho světa.¹⁴ Na rozdíl od nich Jan o Božím království téměř nemluví. Místo toho nám ukazuje Ježíše jako Boží Slovo, které bylo posláno do světa, ale svět je nepřijal (Jan 1,9–11). Pro takovou nepochopitelnou zatvrzelost má čtvrté evangelium jen jedno

¹² Jedinou starozákonní výjimku najdeme v deuterokanonické knize Tobiaš, a sice zahrnutí zlého ducha Asmodaje, který vraždil Sáře manžele. Tobiaš ovšem nehrál při formování novozákonní christologie žádnou roli. Je možné namítnout, že hebrejská bible také nepopisuje ani nijak nepřislubuje chůzi po vodě. Jan se ovšem nezajímal o přesnou formu zázraku, důležitější pro něj byla jeho vypovídací hodnota. Proto mohl spojit chůzi po jezeře (Jan 6,16–21) s přechodem rudého moře.

¹³ Srov. např. C. K. BARRETT, *The Gospel According to St. John: An Introduction With Commentary and Notes on the Greek Text*, Philadelphia: The Westminster Press, 1978, s. 53.

¹⁴ Podle Grahama Twelftree byla dokonce Ježíšova zvěst o příchodu Božího království natolik propojena s vyháněním démonů, že vypuštění prvního vedlo nevyhnutelně k zamlčení druhého. Srov. TWELFTREE, *Jesus the Exorcist*, s. 142.

vysvětlení, a to že ve světě vládne ďábel.¹⁵ Jan tak vidí boj dobra se zlem mnohem vyostřeněji, než jak jej vnímala většinová společnost, a to včetně synoptiků, podle nichž zlí duchové člověka jednak pokoušejí, jednak mu tu a tam působí nemoc nebo nějaké jiné trápení.

Oproti tomuto pohledu podle Jana stojí za vším světovým zlem jen jediná osoba, a ta také všechno zlo ve světě řídí. Tuto osobu evangelista nazývá „vládcem tohoto světa“. Svět, tedy lidstvo, svého vládce ochotně poslouchá, a tím plní roli jinde připisovanou démonům.¹⁶ Proto také Jan ve svém spise potlačil veškerou démonologii, která by jen odváděla čtenářovu pozornost od Ježíšových odpůrců jakožto ďáblových hlavních přísluhovačů ve světě.¹⁷

Když do tohoto světa přišlo Slovo, pravý vládce, skrze nějž byl svět stvořen, zvedla se proti němu nevyhnutelně vlna odporu. Lidé, kteří Ježíše nepřijali, s ním vedou vytrvalé spory o nejrůznějších otázkách, ale za všemi prosvítá základní dilema: která strana je z Boha a která z ďábla. Nejostřeji se tento konflikt projevuje právě při obvinění z posedlosti, které je pro Jana tak důležité, že je připomíná na rozdíl od synoptiků hned na třech místech (Jan 7,20; 8,48–53 a 10,20).¹⁸ Ježíš tyto názory evidentně nevnímá tak, jak snad byly ze začátku míněny, totiž že ho nějaký

¹⁵ Ďábel tedy nejedná skrze demony způsobující posedlost, ať už je to Jidáš, nebo obecně společnost označovaná jako „svět“. Boj se zlem je tak „o to naléhavější a představuje vážný problém, který se týká každé osoby“ (Michele MAZZEO, *Vangelo e Lettere di Giovanni: Introduzione, esegesi e teologia*, Milano: Paoline, 2007, s. 350).

¹⁶ Srov. PULMER, „The Absence of Exorcisms in the Fourth Gospel,“ s. 363. Proto jak svět (tedy kosmos, uspořádání lidské společnosti), tak Židé vystupují v evangeliu pozitivně i negativně, jako Bohem milovaní, ale také jako odmítající jeho Slovo. Srov. Donald SENIOR, *The Passion of Jesus in the Gospel of John*, Collegeville, Minn.: The Liturgical Press, 1991, s. 42. Zevrubnější pojednání citlivého tématu, jak Janovo evangelium mluví o Židech, je nad možností této studie. Pro úvod do této problematiky srov. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, s. 23–25.

¹⁷ Za zmínku zde stojí zajímavá myšlenka Erica Plumera, že totiž Janovo evangelium vynechává exorcismy právě proto, že bylo napsáno v Efesu, sídle magie (PLUMER, „The Absence of Exorcisms in the fourth Gospel,“ s. 358). V tom případě by bylo možné Janovo poselství aktualizovat pro dnešní dobu v tom smyslu, že čím více je společnost fascinována magií, tím méně směje mluvit o Ježíšovi jako o exorcistovi.

¹⁸ Jan se od synoptiků neliší jen četností obvinění, ale i „kvalifikační skutkové podstaty“. Ta podle synoptiků zněla, že Ježíš provádí zázraky s ďáblovou pomocí (pro jednoduchost můžeme mluvit o „faustovské verzi“), což vypadá jako přirozená reakce svědků, kteří odmítají Božský původ těchto zázraků. Naproti tomu janovský Ježíš je obviněn jako falešný prorok, který prorokuje ze zlého ducha („verze falešného proroka“) a který je hříšník (srov. paralelu mezi Jan 9,16 a 10,19–21). To celkově neodpovídá situaci za Ježíšova života, mnohem spíše se tu odráží spory mezi křesťany a Židy na konci

zlý duch souží paranoiou.¹⁹ Pro něj znamenají zpochybnění jeho vztahu s Bohem. Tomu odpovídá i následná reakce, při níž osočuje své protivníky, že jsou děti satanovy (Jan 8,44).²⁰ Kdo ho odmítá, zůstává totiž v moci vládce tohoto světa. Proč ale Jan nechává svého Ježíše takto nesmiřitelně spor vyostřit? Patrně se zde projevují hádky o Ježíšovu identitu, které probíhaly mezi křesťany a pravověrnými Židy na konci prvního století našeho letopočtu.

Nicméně přestože má zlo ve světě tak silnou pozici, že dokáže poštvat celé stvoření proti jeho pravému vládci, může být poraženo v jediném okamžiku, a sice pokud bude poražen ten, který je titulován jako vládce tohoto světa.²¹ K tomu podle evangelisty dojde při Ježíšově smrti a vzkříšení o Velikonocích (srov. Jan 12,31). Sám Ježíš tuto událost popisuje jako „hodinu“, ve které je vládce tohoto světa ze světa vyhnán.²² Je to jediný exorcismus, který Janovi stojí za zmínku, exorcismus celého světa. Všechno ostatní jsou jen podružné epizody.

prvního století. Proto je mnohem pravděpodobnější, že „tradice falešného proroka“ vnikla z „faustovské“, než naopak.

¹⁹ Pro původní smysl tohoto označení srov. BROWN, *The Gospel According to John I–XII*, s. 312, 358, 387.

²⁰ Podle některých se jedná o spor, zda je Ježíš posedlý negativně, tedy zlým duchem, nebo pozitivně, Duchem svatým. Tak např. PIPER, „Satan, Demons and the Absence of Exorcisms in the Fourth Gospel,” 268–270. To by sice odpovídalo synoptické variantě příběhu, ve které Ježíš kritizuje rouhání proti Duchu svatému, ale ne Janovu evangelium. V něm není démon (daimonion) blíže určen přívlastkem „nečistý“ (jako kdyby mohl existovat „čistý démon“), chybí jakákoliv jazyková vazba k Duchu (pneuma) a Ježíš se proti tomuto nařčení opět bez jakéhokoliv upřesnění ohrazuje (Jan 8,49). Nevede spor o to, jaký duch či démon jej ovládá, ale kdo je z Boha a kdo z ďábla.

²¹ Tento teologický koncept snad vznikl rozvinutím Ježíšova výroku o satanovi padajícím jako blesk z nebe (Lk 10,18), srov. Hans-Ulrich WEIDEMANN, *Der Tod Jesu im Johannesevangelium: Die erste Abschiedsrede als Schlüsseltext für den Passions- und Osterbericht*, Berlin: Walter de Gruyter, 2004, s. 204.

²² Ježíšovo vítězství je podle některých důvodem toho, proč už dnes nejsou posedlosti tak časté, jako před dvěma tisíci lety, srov. Jan TURNER, „Ďábelníci v N. Z.,” *ČKD* 1865, č. 5, s. 347–352, zde 351: „Že právě posedlost nevystupuje tak často jako za časů Krista Pána, toť právě důkaz jest, že Kristus nad ďáblem zvítězil. (...) Docela jináče by to vyhlíželo, kdyby i nyní jako za času Krista Pána pohanstvo v úplné moci své bylo a vládlo: tuťby dojista i více ďábelníků se nalézti dalo.“ Tento apologeticky formulovaný argument může být inspirující ve dvou směrech. 1. Skupiny křesťanů, které považují posedlost za velmi častý fenomén, by měly dát jasnou odpověď na otázku, jak se toto přesvědčení dá skloubit s Kristovým univerzálním a definitivním vítězstvím nad zlem. 2. I na přirozené rovině je možné připsat určitý úbytek fenoménu posedlosti Ježíši Nazaretskému, a sice jako důsledek demytologizace světa, ke které křesťanství přispělo svým dílem.

ZÁVĚR

Dnešní čtenář může Janovi vytknout, že zamlčením exorcismů vynechal z Ježíšova života jednu důležitou charakteristiku a tím ho přerokoval.²³ To by ale bylo nepochopením Janovy snahy. Jeho cílem bylo vystihnout právě skutečný smysl Ježíšovy činnosti. Hendrik van der Loos to ve své vlivné monografii o novozákonních zázracích vysvětluje pomocí rozlišení na věci primární a sekundární, na základní skutečnost a její materiální znázornění: „Když Ježíš vyhání zlé duchy, láme tím satanovu moc. To druhé je primární: Ježíš se jde utkat se satanem a vítězí.“²⁴ Zdá se, že Jan měl zkušenost s tím, jak věci sekundární (vyprávění o vyhánění zlých duchů) mohou odvádět od základní skutečnosti (Ježíšovo jedinečné vítězství nad zlem). Zvolil proto jiné literární prostředky, aby autentické poselství svého mistra chránil před nepochopením.

Můžeme-li Janovu literární činnost popsat negativně jako odstranění všeho, co by ztížilo porozumění, můžeme to udělat i pozitivně jako výběr takových příběhů a motivů, které naopak porozumění usnadní. Zde se již opíráme o mnohem pevnější půdu pod nohama, protože nám sám autor na konci svého evangelia prozradil klíč, podle kterého znamení do svého díla vybíral: „tato [znamení] však jsou zapsána, abyste věřili, že Ježíš je Kristus, Syn Boží, a abyste věřice měli život v jeho jménu“ (Jan 20,31).²⁵

Ačkoliv se tedy evangelista nikde výslovně nedistancuje od existence zlých duchů, posedlostí a podobných úkazů, přesto vidí zásadní nebezpečí jinde. Ti, kteří nepřijmou Ježíše jako Boží Slovo, dobrovolně zůstávají v moci tohoto světa, v moci ďábla (Jan 8,44). Ani křesťané ale nemají vyhráno, i jim hrozí, že se nechají světem zkorumpovat, zradí

²³ A měl by pravdu, pokud by Janovo evangelium bylo vydáváno za historiografii v moderním slova smyslu. Srov. k tomu Paul J. ACHTEMEIER, „Miracles and the Historical Jesus: A Study of Mark 9,14–29,“ in *Jesus and the miracle tradition*, Eugene, OR: Cascade Books, s. 140.

²⁴ Hendrik VAN DER LOOS, *The Miracles of Jesus*, Leiden: Brill, 1965, s. 209. Přitom podle van der Loose nejde o to, nakolik si byl Ježíš vědom omezení dobového materiálního vyjádření, tyto záležitosti jsou totiž druhotné.

²⁵ Jinak řečeno, protože exorcismy byly v novozákonní Palestině běžnou praxí, nemohly vyjádřit to, co bylo pro Ježíšovu činnost specifické. Janův Ježíš se tedy musel projevoval ještě něčím jiným, a to tím, že svými činy i slovy dával najevo, že je Syn Boží. Srov. Rudolf PESCH, *Jesu ureigene taten? Ein Beitrag zur Wunderfrage*, Freiburg: Herder, 1970, s. 24–25.

Ježíše a budou rozbíjet jednotu křesťanů, jako to udělal Jidáš.²⁶ Takoví lidé vstoupili do sféry vlivu vládce tohoto světa. Janovo evangelium je proto nazývá děblem (Jan 6,66–71) a První list Janův antikristem (1 Jan 2,18–22; 4,3).²⁷ Dobrou zprávou pro janovské křesťany je, že vítězství už bylo vybojováno a vládce tohoto světa byl poražen. Toho, kdo se rozhodne pro správnou stranu, čeká věčný život.

Jak se tedy k různosti Ježíšových tradic může postavit dnešní věřící v Krista? Z faktografického pohledu mají synoptikové pravdu v tom, že Ježíš exorcismy konal. Protože ale církev přijala do svého kánonu čtyři evangelia, musí křesťan brát vážně i Janovo varování, aby neustrnul ve stádiu divení se zázrakům a nepletl si Ježíše s potulným divotvůrcem. Ježíšovi totiž šlo o víc, šlo mu o poznání Boha a o víru, která dává život věčný.

Possessed, or Sent? Possessions and Exorcisms in the Fourth Gospel

Key words: Jesus; Possession; Exorcism; John's Gospel; Miracle

Abstract: Although the synoptic gospels provide a great deal of attention to the accounts and discussions of Jesus' exorcisms, John's gospel remains completely silent on this point. The first part of the paper evaluates four possible explanations of this John's attitude and concludes that John avoided mentioning exorcisms intentionally, but without denying their historicity. The second part seeks to explain this by arguing that John considered exorcisms unsuitable for expressing the proper meaning of Jesus' ministry.

Mgr. Dominik Opatrný, Th.D.
Katedra systematické teologie
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc

²⁶ Jidáš v Janově evangeliu vystupuje jako zosobnění tohoto nebezpečí pro křesťany, proto působí v porovnání se zobrazením u synoptiků jako „plochá postava“, jako stereotyp zloděje. Podle Turnera se Jidášova spolupráce se satanem liší od posedlosti tím, že u posedlých ovládá zlý duch tělo, zatímco u takových, jako byl Jidáš, vládne „dle ducha“. Srov. TURNER, „Dábelníci v N.Z.“, s. 350.

²⁷ RONALD A. PIPER, „Satan, Demons and the Absence of Exorcisms in the Fourth Gospel,“ in *Christology: Controversy and Community*, ed. David G. Horrell a Christopher Tuckett, Leiden: Brill, 2000, 253–78, zde 277–278.